

A demokrácia utolsó fóruma

Palasik Mária: *Parlamentarizmustól a diktatúráig (1944–1949)*.
Országgház Könyvkiadó, Budapest,
2017. 464 oldal

Palasik Mária munkája a 2015-ben *A magyar országgyűlések története* címmel elindított sorozat harmadik köteteként jelent meg. A sorozatszerkesztők megfogalmazott célkitűzése az, hogy 2022-ig tizenegy kötetben bemutassák a magyar országgyűlések történetét a kezdetektől 2014-ig. A Horthy-korszak parlamentjét,¹ valamint a rendi országgyűlések történetét a 18. században² bemutató munkák után Palasik Mária egy a szakembereket is megosztó korszak parlamentarizmusának történetét vizsgálja részletező alaposággal.

A szerző a korszakot kiválóan ismerő történész, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának tudományos munkatársa. Levéltári forrásokra, parlamenti naplókra és irományokra, visszaemlékezésekre és a korabeli napi- és hetilapokra, folyóiratokra alapozva kívánja feltárni a törvényhozás 1944 és 1949 közötti szervezetét és működését.

Az 1944 és 1949 közötti időszak részletes intézménytörténeti feltárásával még adós a történettudomány. A korszakra vonatkozó hiánypótló munkák közül a Hubai László és Tombor László által szerkesztett *A magyar parlament 1944–1949*, a Feitl István által szerkesztett *Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány, 1944–1945*

című kötet, valamint az eddig megjelent adattárak, almanachok emelhetők ki.³ Palasik Mária munkáját olyan analízisnek szánta, amely remélhetőleg közelebb viszi a történészeket a tárgyalt téma szintéziséhez.

Az egyes fejezetekben a szerző tematikusan és azon belül kronologikusan, egymást követő ciklusok szerint tárgyalja a parlament szervezetét, működését és munkáját, más intézményekhez való viszonyát, a képviselők jogállását és politikai-társadalmi jellemzőiket, végezetül pedig a parlament üzemeltetésével kapcsolatos kérdéseket.

Az első fejezet az 1944 decembere és 1949 májusa közötti időszak három rövid, csonka parlamenti ciklusának politikai kereteit, pártjait, szereplőit és legfontosabb eseményeit mutatja be. A politikai háttér külön fejezetben történő ismertetését a szerző abból a helyes megfontolásból teszi, hogy az intézménytörténeti fejezetekben ne kelljen folyamatosan kitérni a történetből, vissza-utalni a történeti eseményekre. Lényeges megállapítása, hogy az 1944. december végétől 1945. november 4-ig, a nemzetgyűlési választások lebonyolításáig tartó átmeneti időszakban mindenre az ideiglenesség nyomtára a bélyegét, így a törvényhozásra és végrehajtásra is. Nagy hangsúlyt fektet itt a koalíció pártjainak bemutatására, majd a demokratikus választójogi törvény ismertetésére, melynek elfogadásával a parlament a népképviselő intézménye, a népszuverenitás hordozója lett. Ezután végigkövethetjük az 1947 nyaráig tartó, a koalíción belüli,

¹ Püski Levente: *A Horthy-korszak parlamentje*. Budapest, 2015.

² Szijártó M. István: *A 18. századi Magyarországi rendi országgyűlése*. Budapest, 2016.

³ Hubai László – Tombor László (szerk.): *A magyar parlament 1944–1949*. Budapest, 1991.; Feitl István (szerk.): *Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány, 1944–1945*. Budapest, 1995.; Vida István –

Kiss József – Somlyai Magda (szerk.): *Az Ideiglenes Nemzetgyűlés almanachja 1944–1945. Történelmi Almanach I.* Budapest, 1994.; Horváth Zsolt – Hubai László (szerk.): *A nemzetgyűlés almanachja 1945–1947. Történelmi Almanach II.* Budapest, 1999.; Horváth Zsolt – Hubai László (szerk.): *Az országgyűlés almanachja 1947–1949. Történelmi Almanach III.* Budapest, 2005.

hatalomért folyó kíméletlen politikai harcot, majd az 1949 tavaszáig tartó időszakot, melynek során a Magyar Dolgozók Pártja utat tört a polgári demokratikus többpárt-rendszerből a proletárdiktatúra egypárt-rendszeré felé. Ebben a kiépülő, sztálini típusú diktatúrában a parlament jelentette az utolsó fórumot, ahol a demokrácia erői még megfogalmazhatták kritikájukat a hatalomra törő önkényuralommal szemben.

A törvényhozó hatalom szervezetét tárgyaló második fejezetben a korszak három parlamentje nyitó üléseinek hangulatába pillanthatunk be. A szerző elemzi a magyar parlament történetében egyedül intézménynek számító Politikai Bizottság munkáját, amely formálisan a kormány összetételére tett javaslatot, ugyanakkor törvényhozói jogokat is gyakorolt, és az 1944 és 1949 közötti korszak mindhárom ciklusában végig fennmaradt.

A parlament megalakulásának rendjét, szervezetét, illetve üléseinek lefolyását, tanácskozási rendjét a házszabály határozza meg, melyet a korszakban a nemzetgyűlés alkotott meg, az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek ugyanis még nem volt házszabálya. A parlament szervezeti felépítésében az országgyűlés elnökéről, alelnökeiről, jegyzőiről, házelnökről, továbbá az egyes bizottságok és frakciók tagjairól és munkájáról is képet kapunk. A pártok képviselőcsoportjai a nemzetgyűlés idején és az országgyűlés első hónapjaiban még az egyes pártok egységes képviselőletének és véleményformálásának fórumai, valamint a politikai érdekegyeztetés fontos eszközei voltak, jelentőségük az országgyűlésben azonban fokozatosan csökkent az MKP, illetve az MDP hatalmi törekvései következtében.

A kötet sok felvetett problémája közül az egyik legtanulságosabb a szuverenitás kérdése, amelyet Palasik Mária részletesen vizsgál. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és a nemzetgyűlés is a magyar állami szuverenitás kizárólagos képviselőjének nyilvánította magát, a vizsgált korszakban azonban a törvényhozás szuverenitását két tényező korlá-

tozta: 1947. szeptember 15-ig a Szövetséges Ellenőrző Bizottság működése Magyarországon, illetve a korszakban végig jelen lévő megszálló szovjet hadsereg. Ráadásul 1947 végéig a döntés-előkészítésekben kiemelt szerepet kapott a pártközi értekezlet, mely a parlament és a kormány tevékenységét is jelentősen befolyásolta. A szerző véleménye szerint ezen korlátok ellenére a fokozatosan szűkülő ellenzéki tábor szinte az utolsó pillanatig, a sztálini típusú diktatúra kiépüléséig ki tudta használni a törvényhozás adta nyilvánosságot.

A szerző külön fejezetet szentel a politikai szereplőknek. A képviselőket megillető jogokon és kötelezettségeken túl a képviselők politikai-társadalmi jellemzőit bemutatva kirajzolódik, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés társadalmi összetétele reprezentálta a bekövetkező politikai fordulatot: 1944–1945 után a nagybirtokos osztály a földosztás következtében teljesen megszűnt, a nagypolgárság és képviselői visszaszorultak, míg a munkásság, a parasztság, továbbá a kisiparosok és kiskereskedők aránya többszörösére növekedett a politikai és közhasznalmi elitben. A korszak hangsúlyos jellemzője a politikai elit fluktuációja és instabilitása is (hiszen 1949-re a politikai elit teljesen kicserélődött), továbbá a képviselőnők számának látványos növekedése.

A plenáris ülések menetrendjének és a törvényalkotás folyamatának általános ismertetése után konkrét példákon keresztül kapunk betekintést a korszak törvényhozó munkájába. Miután a Szociáldemokrata Párt 1945. december 1-jén felvetette a parlamentben az államforma rendezésének kérdését és lehetőségét, országgyűlési naplók és az ülések jegyzőkönyveinek felhasználásával végig követhetjük a Magyarország államformájáról szóló 1946. évi I. törvénycikk megszületésének útját, illetve Tildy Zoltán köztársasági elnökké választását.

Az államforma vitájánál jóval élesebb nézeteltérést eredményezett a pártok között a köztársaság büntetőjogi védelmének törvénybe iktatása. Valószínűsíthető, hogy a

kiszagdapárt azért sürgette egy ilyen jellegű törvény meghozatalát, mert biztosítékot látott benne arra, hogy ne kerülhessen sor alkotmányellenes kommunista hatalomátvételre, és a törvény segítségével akarta elejét venni az általa törvénytelennek minősített rendőri letartóztatásoknak és internálásoknak. A korabeli párharcok közepette ekkor azonban még nem volt egyértelmű, hogy a koalíció melyik szárnya tud felülkerekedni.

A parlament jogalkotói tevékenységének jelentős állomásai azok a további törvények, melyekkel egyrészt a köztársaság demokratikus jellegét szándékoztak biztosítani, másrészt pedig a demokratikus jogokat kívánták szélesíteni, legalábbis formálisan.

A szerző kiragadott példák bemutatásán keresztül elemzi az önálló indítványok, kérvények és feliratok, napirend előtti felszólalások, interpellációk szerepét, jelentőségét és célját, továbbá ismerteti a korszak mentelmi és összeférhetetlenségi ügyeit, mindezeket pontos statisztikai adatokkal kiegészítve. Átfogó képet kapunk a korszak parlamenti vitakultúrájának jellemzőiről.

A parlament szervezetének és munkájának, az országgyűlés működésének ismertetésén túl a szerző más, tágabb nézőpontból is vizsgálja a témát, bemutatva a törvényhozásnak más intézményekhez való viszonyát. Ilyen intézménynek tekinthetők a pártközi értekezletek, hiszen a politikai döntések nagy része gyakorlatilag ezeken született. S bár a szakirodalomban eltérően ítélik meg a pártközi értekezleteknek a döntéshozatali mechanizmusban játszott szerepét, azáltal, hogy a pártközi értekezlet közjogilag szabályozatlan, ugyanakkor a legfontosabb döntéseket hozó intézménnyé vált, funkcionálisan sérült a törvényhozás rendeltetése.

Palasik vizsgálja az államfői jogokkal rendelkező szervezet, a Nemzeti Főtanács hatáskörét és feladatait, majd a nemzetgyűlés által létrehozott – a szerző által „gyenge” jelzővel illetett – köztársasági elnöki intézmény jogkörét és parlamenthez fűződő viszonyát. Sorra veszi az 1944 és 1949 közötti

időszak hat egymást követő kormányát, kormányprogramjait s azok parlamenti vitáit.

Milyen viszonyban állt a parlament a Szövetséges Ellenőrző Bizottsággal? A SZEB és a parlament között volt-e rendszeres kapcsolat? A SZEB szovjet főparancsnokságának politikája közvetve érintette a törvényhozás munkáját is, ugyanakkor a SZEB és a parlament között valószínűsíthetően nem volt rendszeres kapcsolat, és csak néhány olyan eset dokumentált, amikor a házelnök a SZEB-hez fordult. A törvényhozás plenáris ülésein ugyanakkor nem volt tabu a Szövetséges Ellenőrző Bizottság, gyakran került szóba külpolitikai kérdések, a békeszerződés előkészítése kapcsán. A SZEB-től a békeszerződés ratifikálása után azonban a törvényhozás is búcsút vett.

A hatodik fejezetben a szerző az eddigiektől eltérő nézőpontból vizsgálódik, az utolsó rész egyfajta kitekintés. A törvényhozás épületének, az Országháznak a háború utáni helyreállítási munkálatait ismerteti, majd az országgyűlés hivatalait és alkalmazottait bemutató hivataltörténetből kapunk ízelítőt. Végül a nemzetgyűlés és az országgyűlés költségvetését tárgyalja, melyet a gazdasági bizottság által készített tervezet alapján a parlament számvevősege állított össze.

A kötetet színesítik és az olvasást élmenyszerűbbé teszik az egyes témákhoz jól megválasztott korabeli fotók, politikusportrék, a parlament munkája során vagy éppen az Országház folyosóin és a Kossuth téren készült fényképek, továbbá különféle dokumentumfotók. A képek közül említést érdemelnek azok a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonában lévő fotók, melyek a *Magyar Nap* című, 1947 és 1949 között megjelenő politikai napilap fotónegatívjaiból maradtak fent, és eddig nyomtatásban még nem jelentek meg. Ilyen fotósorozatot alkotnak a 149. oldalon, a 186. oldalon található képek, valamint a III. fejezet nyitóképe a 164–165. oldalon. A fotók a parlamenti padosorokban ülő MKP frakcióját (1948. június 17.), a plenáris ülés szünetében falatozó képviselőket (1947. szeptember 16.), valamint az Országház fo-

lyosóján beszélgető képviselőnőket (1947. szeptember 16.) elevenítik meg. Szintén említést érdemel a 325. oldalon található két fénykép, melyeken az iskolák államosításáról szóló törvényjavaslat tárgyalásakor felszólaló képviselőnő, Slachta Margit, valamint a vele szemben ülő kommunista képviselők reakciója látható.

A képaláírások tekintetében egy helyen fedezhető fel pontatlanság. A 199. oldalon található fotón a nemzetgyűlés ülésére (1945) érkezők között a képaláírással ellentétben nem csak a Magyar Kommunista Párt tagjai láthatók.

A kötet hasznos kiegészítője a Függelék, mely tartalmazza a képek, rövidítések és táblázatok jegyzékét, mely a sorozat első két kötetében még nem kapott helyet.

A kötetben szereplő parlamenti képviselők életútját a szerző szerint nincs mód végigkísérni, s a politikusok pályaképe megtalálható a Történeti Almanach sorozat köte-

teiben. Ennek ellenére érdemesnek tartottam volna a *Függelékben* egy képviselői névjegyzék közlését. A sorozatszerkesztők kiemelt szempontnak tekintik a hazai kutatók mellett a felsőoktatás érintett hallgatóinak inspirálását is a magyar parlamentarizmus kutatása iránt, ebből a szempontból hasznos lett volna ilyen névjegyzék összeállítása.

A források, a szakirodalom és a korszak alapos ismeretéről tanúskodik a kötet. Az olvasó tömör, informatív, apró részleteiben is adatgazdag, a korszak parlamenti üléseinek életébe, hangulatába bepillantást engedő kötetet tarthat a kezében. Az adatok átláthatóságát, követhetőségét segítik az egyes, többek között választási eredményeket vagy a parlament képviselőinek pártok szerinti megoszlását tartalmazó táblázatok.

LENGYEL ESZTER